

САКРАЛЬНЕ В ЛІРИЦІ ЗОРЕСЛАВА: МОЛИТВА

УДК 82.0-97

Наталія РЕБРИК,

*кандидат філологічних наук, доцент ЗППО,
м. Ужгород, Україна*

Анотація. У статті йдеться про молитву як категорію сакрального в ліриці Зореслава. Авторка стверджує, що для поета є характерним синтезування релігійних, християнських та національних ідей.

Ключові слова: лірика, молитва, сакральне, християнська та національна ідея.

Художня література в онтологічному ракурсі завжди була своєрідним засобом освоєння чи пізнання людиною світу, в якому вона живе, його упорядкування, а, разом із тим, й окресленням, представленням свого буття-у-світі. Як твердить професор Ігор Набитович, «одночасно на мікрорівні власного світу, через письменство homo scriptor пізнає й презентує себе, й виявляє своє «я» світові» [1, 27]. Sacrum, сакральне світовідчуття є однією з наріжних категорій у художній літературі, яка представляє й виражає це буття-у-світі. Поняття sacrum (сакральне, святе, святість) як одна із центральних категорій релігії, один із найяскравіших елементів її ідентифікації застосовується в науці уже більш ніж століття. Sacrum є однією з найважливіших субстанцій людського існування, квінтесенцією релігійного світовідчуття й буття homo religiosus – людини релігійної. Категорія sacrum, сакральне – одна з універсалій, яка найповніше містить у собі співвідношення, взаємозалежності й зв'язки, найхарактерніші, ключові поняття та концепти різних релігій, та, беручи ширше, концепти культури загалом. Термін profanum є корелятивним до поняття sacrum. Корелятивна пара sacrum – profanum (сакральне – світське) взаємно доповнюють одне одного, але, одночасно з цим, sacrum є протиставленням до того, що є profanum [1, 28].

До останнього часу в літературознавстві вивчення різно-рідних компонентів категорії sacrum проводилося у різних,

скорше розпорошених, напрямах. В українській літературі найбільша увага, наприклад, приділялася проблемі функціонування біблійних тем, мотивів, образів, алюзій у письменстві – як за допомогою різних методологічних підходів, так і з різних ідейно-світоглядних точок зору. Визначення й окреслення цих тем, мотивів, образних систем, їх аналіз – із застосуванням цілого комплексу методологій дослідження, спроби їх класифікацій дозволяють вирішити конкретні завдання встановлення структурних і генетичних взаємин між їх біблійною (і в першу чергу – євангельською) першоосновою та мистецьки трансформованим «другим відлунням» (Григорій Кочур) у художніх текстах. Трансформації сакральних текстів у художній літературі варто розглядати, як динамічну складову цього феномену: її незмінні, консервативно стійкі елементи художньої форми, структури та змінні змістові характеристики й модуляції, художні вирішення, які працюють із традиційними ідеями, образами, символами. Важливим тут є й представлення місця й ролі традиційних нараційних структур у процесі особистої творчості, тобто, кажучи іншими словами, декларація того, як канонічні релігійні першотексти трансформуються у те, що Михайло Бахтін назвав «естетичним об'єктом» або «твором у його цілісності». З іншого боку слід виявити певні релігійні переживання, релігійне світобачення й світовідчуження.

Певні проблеми дослідження категорії *sacrum* у художній літературі уже розглядалися як у працях іноземних дослідників, так і українських. Скажімо, Стефан Савіцький пропонує таке формулювання терміну *sacrum*: *sacrum* – це все, «що в якийсь спосіб переступає реальність і дочасність, вказуючи на існування «надреальної» дійсності, від якої людина є узяжена, яка виводить на яв сенс її існування, тлумачить її трансценденцію. Це все те, що стосується релігії й віри в «надприродне», але одночасно відрізняється від того, що окреслюємо як «магічне» чи «фантастичне» [2, 107]. Можна додати, що *sacrum*, таким чином, творить онтологічну цілісність і ціль для *homo religiosus*.

Тож, сакральне традиційно вважалось феноменом релігійного культу чи міфології. Однак з історичним поступом людства священне послідовно проявляє себе в усіх сферах буття індивіда, у тому числі й у літературі, оскільки слово письменника, вбираючи в себе всі сенси життя, стає частко-

во незалежним від свого творця, таємничим і загадковим – священним. Серед вітчизняних і зарубіжних літературознавців питанням священного в мистецтві слова присвячені студії Віри Агеєвої, Юрія Безхутрого, Юрія Ганошенка, Григорія Грабовича, Тамари Гундорової, Кирила Кобріна, Лади Коломієць, Олени Муслієнко, Леоніда Плюща, Галини Хоменко, Наталії Шумило, Ігоря Набитовича, Тетяни Бовсунівської, Валерія Лєпахіна та ін., а також культурологічні праці Жоржа Батая, Мирчі Еліаде, Роже Кайуа, Рудольфа Отто, Дені де Ружмона, Ніколая Хренова і багатьох інших. Опираючись на їхні дослідження зауважуємо, що категорія сакрального містить у собі певні раціональні й ірраціональні моменти.

Під раціональними елементами, до прикладу Рудольф Отто розуміє ті поняття й атрибути, які є «ясними й виразними концептами, надаються до осмислення, аналізу й навіть до дефініювання. Якщо якийсь предмет, який вдається обмислити у спосіб суто поняттєвий, назвемо раціональним, то істоту божества, яку означають цими атрибутами, будемо змушені окреслити як щось раціональне і вважати релігію, яка її (істоту божества) визнає й підтримує, за релігію раціональну. Тільки завдяки релігії можливою є віра – як переконання, виражене в ясних поняттях – у протиставленні до чистого почуття» [3, 5].

Щодо ірраціональних аспектів Рудольф Отто пише: «Пізнати щось як святе і визнати за святе означає передусім здійснити особливе оцінювання, що як таке виступає тільки на фоні релігії» [3, 9]. Категорія *sacrum* не виникає з нічого іншого й як така містить у собі «особливий елемент, який виринається з-під того, що є раціональним і є «*arretion ineffabile*» (чимось невисловленим), оскільки є цілком недоступним поняттєвому окресленню» [Там само]. До ірраціонального відносимо медитацію і молитву.

Молитва, що відбиває світосприймання людини релігійної, є характерним штрихом прояву сакрального у творчості Зореслава. Степан Сабо́л як громадянин, Зореслав як поет, о. Севастьян як священник у житті наслідував заповіді Христові, а, як твердить В. І. Жулай у статті «Феномен теургійної творчості»: «Людина, яка наслідує заповіді Христові, вступає у співтворчість з самим Богом, стає знаряддям і носієм теургійної дії і тим самим вносить свій вклад в справу преображення світу» [4]. Істинна творчість немислима без феномену натхнення, яке

за своєю етимологією (*inspiratio*) означає входження в людину сторонньої духовної сутності, яка оволодіває її душевними здібностями, підвищуючи та посилюючи їх [5]. У Зореслава це звучить так: «...поет попадає у такий транс, із якого не може вирватися. Коли – все горить на папері. Натхнення, порив до писання» [6, 28]. Тож справжні твори мистецтва немислимі без присутності в них метанаративів.

На нашу думку, три головні заповіді християнства є основними актами теургійної творчості Зореслава, такої творчості, в якій митець перероджується на провідника невичерпної креаційної енергії Творця. Заповідь возлюбити Бога дає Зореславу натхнення, возлюбити ближнього – прозріння, возлюбити ворога – терпимість і душевну рівновагу. Молитва, звернена до Господа, і слово, спрямоване до людського серця – у цьому невичерпна енергія і сила поетичного Зореславового слова.

Для о. Зореслава молитва – це «тихий жар горінь», «побожно зложені в «Отченаші» маленькі дитячі ручечки», це – «тайна тайн», що спливає небесним розливом у серце і розквітає «лілейною тепла весною, аромою квітучих лип», це те, що дозволяє відчувати радість присутності Бога у житті, благоговійне піднесення розуму й серця до Всевишнього:

*Блакитний усміх
і зоряний цілунок херувимів
на келиху душі
задивленії очі
у сяйво непорочних ранків
й рожевобілі
маленькі ручечки дитячі
побожно зложені в Отченаші,
це тихий жар горінь –
молитва.*

*І тайна тайн
небесним розливом спливає в серце
і родиться нове обличчя
ягідноквітне
в зорі сколихненій усмішці
в тремтливім розсвіті світанку
в принаді піль*

*на ступенях уквітчаних кивотів
і соняшних монстрацій...*

*А ви, що не відчули ще горіння духа
й не пили ще цілунків мира й щастя,
зложіть побожно руки,
приладьте на коліна
в молитві
й розквітне серце знов
лілейною тепла весною
аромою квітучих лип, акацій,
і зацвіте нова любов
на юних спрагнених устах
у зорянім цілунку,
в блакитнім усміху
симфоній... [7, 148]*

Як бачимо, це молитовна медитація-верлібр яскравої образності, рясної метафоричності, органічний і довершений, пластичний і витончений у зовнішній і внутрішній формі. В унісон звучить поезія «Літургія ранку», в якій ліричний герой, підносячи вгору руки, молиться «Красі й Любові»:

*Палкими устами
пишу пісню
на непорочнім личку ранку
повнодзвінно
молитовно
і невинні шлю цілунки
фіолетноквітні
в тихе царство безгоміння
у схід сонця
славословно.*

*Співають ритмом мої рими
п'яні сонцем і квітками
до нестями
і несуть в рожеві далі
шум розкованих потоків
шовкотонну мову трав
пісню піль лілейноквітних*

*пісню серця
звук сонетів
і розмолених октав.*

*І я
в величнім божеськім надхненні
стою німий
на ступенях під олтарем
над келихом вина і крови
і руки взношу
і молюсь
Йому –
Красі-Любові [7, 147].*

Очевидно, тут поет використав момент Божественної Літургії, коли перед початком євхаристійного жертвоприношення священик звертається до тих, що моляться: «Вгору серця!», він закликає так, як закликав колись пророк Єремія: «Піднесім серця наші й руки до високого Бога на небі!» Зореслав хоче, щоб ми забули цілковито про землю, перенеслися думками до неба, покинули всі дочасні клопоти, земну печаль і... поспілкувалися з Богом, бо тільки через молитву ми запалюємо власне серце правдивою любов'ю, набираємося терпіння й незлобливості, очищуємось, рятуємось і кращаємо.

Характерним для Зореслава-поета є синтезування релігійних, християнських ідей та ідей національних. Цей синтез базований на сприйнятті релігійності, християнського світогляду як невіддільного елемента української культури, інгредієнта національної свідомості та етнопсихології. У окремих поезіях Зореслава відбувається сакралізація національного та симетричне до цього художнє явище – наповнення сакрального яскраво задекларованими семіотико-семантичними національними ціхами. Поет через релігійно-християнські теми дає власне бачення сучасної йому доби, тобто, як зауважує Ярослав Розумний, «сакральна тематика виконує суспільно-історичні, світоглядні, психологічні, стилістичні функції» [8, 23].

До прикладу, вірш «Молитва», первісний варіант назви «Молитва нації». Ліричний герой звертається до Господа «у люте врем'я, в бурі люті» дати нації Пророків, які зуміли б вивести «від гір Кавказьких по Карпати» мільйони закутих «на путі праві». Автор просить пророкам дати животворну силу борців-

титанів, їхнім очам – ясність блискавиці, словам – дати голос громовиці, рукам – невгнуту міць криці, а серцям – доброту, безмірну любов і велику віру–віру–віру – ! – у перемогу світла й правди.

Призначення українських пророків, як і іудейського Мойсея, сповнити пророцьке послання і вивести народ з неволі. У час хитання автор закликає пророків бути разом з Богом, застерігаючи: не сміємо втрачати віри, бо саме зневіра в Господові привела Мойсея до смерті. Ліричний герой просить Божого благословення на святу боротьбу за свій народ. Класична – така нечаста в українському письменстві – пентина (п'яти-вірш), наступальний чотиристопний ямб, нагромадження однорідних членів речення по висхідній, постійні епітети роблять поезію справді класичним жанровим каноном – піднесено-патетичною молитвою нації.

У подібному дискурсі сприймаються твори «Moll» та «Авантюрне». Крізь «розспівані хвилі і замріяні фйорди», «розшматовані зойки і каварняні оркестри» митець вчуває ходу «східно-диких орд», і в монастирських мурах створює вірш-візію майбутньої апокаліптичної доби, що вражає синтезом наукової прозірливості, по-максималістськи «матеріалістичного пориву».

*Ми пишемо нову Апокаліпсу –
грядучим поколінням заповіт;
лабораторії розбили тайни Сфінксу,
у жмені стиснувши мільйон століть.*

*Розірвано космічну бар'єру
у гостру мить завзяттям і знанням,
і вистрелено бунт у стратосферу –
земний привіт зоріючим вогням.*

*В грізній зухвалості конкістадорів
тріскучегромим рокотом ракет
окрилимо несамовитий порив
й здобудем серце соняшних планет [7, 187].*

«Цією своєю візією, що здійснюється з таким розмахом і так негадано сьогодні на наших очах, – пише Богдан Кравців про поезію Зореслава «Авантюрне», – ужгородський поет-монах Зореслав поставив себе у славному ряді своїх великих

попередників – богоугодних ченців із українських Лавр, що не тільки знали і бачили минуле і його історію, але так же ясно провіщали і бачили майбутнє...» [9, 10].

Відчуття сакральності кайросу знаходимо в поезіях «Молюсь тобі», «Рання молитва», «Поклони», «Ударили вечірні дзвони», «Самотність», «Вечірні багри» та інших. Локусними центрами є, як правило, ранішня чи вечірня молитва, огнеколонний храм, жертівні кадила, урочисте звучання церковних дзвонів, славословні хорали, хрест. Сакральним осердям є віра. Настрій таких поезій – пуантно-пафосний, звучання – милосердно-оптимістичне, креативність – посутня й вітаїстична.

Геніальність будь-якого митця виявляється через віки в тому, що, читаючи його твори через десятиліття чи століття, реципієнт віднаходить для себе там надзвичайно сучасні й суголосні йому думки, відповіді на питання й окреслення шляхів розв'язання тієї чи іншої проблеми. Й через століття із текстів геніїв елімінує особлива енергетика, яка дає натхнення й порив, еднаючи як смоковниця на Захарієвій леваді, увесь народ перед обличчям Вічності. Конгеніальність Зореслава – очевидна: його твори насущні й актуальні, такі, що змушують українців тривожитись своїм «будучим».

ЛІТЕРАТУРА

1. *Набитович І.* Категорія *sakrum* та художня література // Слово і Час, 2009. – № 6. – С. 27-39
2. Цит.: *Шелюто В. М.* Сакральне та його вплив на процес становлення естетичної свідомості. – У зб.: Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 7, Релігієзнавство. Культурологія. Філософія: До 170-річного ювілею. № 2 (15). – Київ: НПУ, 2004. – 212 с.
3. *Otto R.* The Idea of the Holy. – London; Oxford, 1923. – 256 p.
4. *Жулай В. І.* Феномен теургійної творчості. – <http://www.newacropolis.org.ua/ua/study/conference/?thesis=4123>
5. Вдохновение. Философский словарь Владимира Соловьёва. – Р.-на-Д.: Феникс, 1997. – С. 19
6. *Ребрик І.* «Ми горіли Україною». Інтерв'ю з о. Степаном-Севастіаном Саболом (Зореславом) ЧСВВ // Дукля, 1991. – № 1. – С. 27-36
7. *Степан-Севастіян Сабол-Зореслав.* Сонце і блакить: Поезія / Передмова Наталії Ребрик. – Ужгород: Гражда, 2008. – 260 с.

ЕРДЕЛІВСЬКІ ЧИТАННЯ, 2010 р.

8. Цит.: *Дмитрів І. І.* Християнська символіка у поезії католицьких письменників Західної України міжвоєнного періоду ХХ століття.: Дис... канд. наук: 10. 01. 01 – К., 2007. – 196 с.
9. *Кравців Б.* Поетичний світ Зореслава. Передмова до видання поезії Зореслава «З ранніх весен». – Нью-Йорк, 1963. – С. 5-11.

SACRAL MOTIFS IN THE LYRICS OF ZORESLAV: PRAYER

Natalija REBRYK,

*Ph. D., (philology), assistant professor of Zakarpattia INSET Institute,
Uzhhorod, Ukraine*

Annotation. *Considered in the article is the prayer as the category of the sacral in Zoreslav's lyrics. The author stresses that the synthesis of religious, Christian and national ideas is characteristic of the poet.*

Key words: *lyrics, prayer, the sacral, Christian and national ideas.*